IQTISODIYOT TERMINLARINI O‘RGATISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARIDA ALGORITMIK MODELNI ISHLAB CHIQISH

Usmanova Umidaxon Ilxomjon qizi
Guliston davlat universiteti, “Rus tili va adabiyoti” kafedrasi o‘qituvchisi

Ma’lumki, o‘tgan asr 60-70 yillari chet tillarga o‘qitish metodikasi tarixiga “intensiv ta’lim texnologiyalari” umumiy nomi ostida ma’lum bo‘lgan qator o‘qitishning yangi metodlari paydo bo‘lilishi va ishlab chiqilishi davri sifatida qaraladi. Shu davrda

dunyodagi vaziyat, axborot “portlashini” keltirib chiqargan ilmiy-texnik revolyutsiya hamda madaniy hamda amaliy aloqalar doirasining kengayishi bilan sodir bo‘ladigan xalqaro ilmiy-texnik aloqalarni bevosita amalga oshiruvchi fan va texnika turli sohalarida mutaxassislarning soni o‘sib borishi bularning barchasi chet tilini bilish zarurati, xususan, chet tillarini bilish xususiyatiga o‘z talablarini qo‘ydi va bu bilan ta’limda yangi metodlarning ba’zi tamoyillari va ko‘rsatmalarini birlashtirdi.

Ilmiy-texnik taraqqiyot ijtimoiy asosidagi natijalar sifatida paydo bo‘lgan o‘qitishning yangi metodlari, albatta, neyrofiziologiya, psixologiya, xususan, idrok etish psixologiyasi, xotira psixologiyasi, ongli va ongsizlik, axborot nazariyasi psixologiyasi va boshqa bilimlar zamonaviy darajalarini o‘z ichiga oladi hamda aks ettiradi.

Iqtisodiyotga oid matnlar terminologiyasini o‘qitishda avvallo, intensiv metodning asosiy maqsad va vazifalarini aniq belgilab olish zarur. Shunday qilib, intensiv texnologiyaning asosiy vazifasi qisqa muddat sharoitida muloqot va idrok etish vositasi sifatida chet tilini egallab olish, deyarli, cheklanmagan, ijtimoiy-siyosiy va umumilmiy mavzularda oddiy (tabiiy) sur’atda rus tilida og‘zaki nutqni tushunish malakasi va ko‘nikmalarini rivojlantirish hisoblanadi. O‘qitishning eng boshlang‘ich bosqichida og‘zaki nutqni tushunish malakasi mashg‘ulotlar davomida takomillashtiriladi, ko‘nikmaga aylantiriladi. Olingan axborotlar hajmining 50 dan 100 foizigacha tushunishni ta’minlaydi. Amaliy muloqot sharoitida chet tildagi og‘zaki nutq hajmi mazmuni bo‘yicha tushunilmagan masalalarga oid savol berish yoki nutqning alohida qismlarini tushuntirishi tinglovchining “rus tilida so‘zlashuv faolligi” hisobiga tushunish ko‘nikmasini amalga oshirilishi lozim.

Intensiv texnologiya bu davr talabiga javoban paydo bo‘lgan ta’lim tizimidir. Umumiy ko‘rinishda, bu talablarni subyekt (foydalanuvchi) minimal kuch sarflashi bilan chet tilga o‘qitish jarayonini tezlashtirishdan iborat deb hisoblash mumkin. Masofadan o‘qitish sharoitlarida intensiv texnologiyaga o‘zining moslashuvchanligi va ta’limning yuksak natijaliligi sababli o‘qitish har bir bosqichida qo‘llanilishi mumkin. Ushbu bosqichlarning har biri maqsadlarini aniqlab olish lozim.

Mustaqil o‘qitishda — didaktik tamoyillarga tayanib, chet tilni o‘qitish va mustaqil ishlar orqali foydalanuvchilarning nutqiy ko‘nikmalarini shakllantirish va takomillashtirish, berilgan didaktik topshiriq bilan o‘quv jarayoni metodlari ma’lum tartibida nutqiy malakalarini rivojlantirish bo‘yicha mustaqil ishlarni va operatsiyalarni amalga oshirishni tushunamiz. Mustaqil harakat va operatsiyalarni maxsus ishlab chiqilgan didaktik materiallarga tayangan holda bajarish mumkin.

Dunyo miqyosida raqobatbardosh kadrlarning yangi avlodini tayyorlash yaxlit tizimining vujudga kelishi rus tililarni puxta o‘zlashtirgan yuksak salohiyatli pedagog kadrlar tayyorlashni yanada takomillashtirishni taqozo etadi. Bu o‘rinda rus tilda iqtisodiyot sohasidagi terminlarning leksikologik tahlili va o‘qitish metodikasi o‘zlashtirish katta ahamiyatga egadir.

Bizning nazarimizda rus tilida iqtisodiyot sohasidagi terminlarning leksikologik tahlil qilish quyidagi tarkibiy bosqichlardan iborat:

– o‘quv jarayonini loyihalashtirish;

– o‘quv jarayonini AKT vositalari asosida tashkil etish;

– o‘quv jarayonini olib borishda talabalarga iqtisodiyot sohasidagi terminlarni mazmun mohiyatini yetkazib berish;

– natijani baholash, kelgusi faoliyatini rus tilida iqtisodiyot sohasidagi terminlarning leksikologik tahlili va o‘qitish texnologiyalari asosida dasturlashtirish. Albatta, bu jarayonni samarali tashkil etishda nafaqat mutaxassis, balki talabadan ham iqtisodiyot sohasidagi bilimlar talab etiladi. Demak, bu jarayonda har ikkala subyektning faolligi, ijodiy hamkorligi talab etiladi.

Talabalarda iqtisodiyot sohasiga oid terminlarni o‘rganish metodikasi mazmunini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydigan kommunikativ kompetentlikning quyidagilari inobatga olinadi.

– faktli axborotlarni qidirish ;

– munosabatni o‘rgatish va ifodalash ;

– muammo yechimini topish ;

– ijtimoiylashuv ;

– muloqotni tuzish ;

– aloqani qayta yo‘lga qo‘yish .

Shu jihatdan rus tilini o‘rganuvchi talabalarning kommunikativ kompetensiyasi o‘ziga xos pedagogik shart-sharoitlarni o‘z ichiga oladi. Chunki talaba o‘z ona tili, o‘z vatani, urf-odatlari, an’analari, ma’naviy qadriyatlari bilan bir qatorda o‘zga millat tili, madaniyati, qadriyatlarini ham bilishi, qiyosiy tahlil qilish, xulosa chiqarish, qaror qabul qilishi zarur. Bu o‘rinda mutaxassisning pedagogik refleksiyasi (fikr almashuvi), pedagogik ta’sir ko‘rsatish talabaning fan bo‘yicha chuqur bilim egallashi omili hisoblanadi. Rus tili darslarida o‘zaro fikr almashish jarayonining uzluksizligi, ma’lumotlarning qiyosiy tahlili, ishonchliligi, obyektivligi muhim ahamiyatga egadir.

Pedagog-olimlarning fikrlariga ko‘ra, o‘zaro fikr almashish omillari bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan kommunikativ kompetensiyaning talabani ishontirish, uning ongiga ta’sir etish, o‘zgalarga taqlid qilish kabi yo‘nalishlari mavjuddir.

Talaba rus tili mashg‘ulotida fan mazmunida ifoda etilgan nazariy g‘oya, qiyosiy tahlillar asosida chiqarilgan xulosalar, dunyoqarashi, ongi, axloq-odobi, xatti-hapakati, sermazmun nutqi, fikr-mulohazalarga ishonadi. Ushbu vositalar orqali kelajakda rus tilining o‘ziga xos xususiyatlari, tili o‘rganilayotgan mamlakat, asosan, AQSh, Buyuk Britaniya tarixi, geografiyasi, demografik holati, milliylik jihatlari, urf-odatlari, an’analari, madaniyati, san’ati, iqtisodi, siyosati va boshqalar haqidagi fikrlar asnosida o‘z isboti va dalillarini talabalar ongiga singdiradi. Elektron resurslarni yaratish va ushbu resurslar bilan rus tilini o‘qitishni tashkil etishda multimediya texnologiyalaridan foydalanib, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning o‘ziga xos xususiyatlaridan biri bo‘lgan bakalavr-talabalarning o‘z-o‘zini rivojlantirishi, o‘z shaxsiy tajribalariga ega bo‘lishlari bilan izohlanadi. Bu esa ularni multimedia o‘quv materiallaridan samarali foydalanish orqali o‘z faoliyati natijalarini qulay va tushunarli shaklda taqdim eta olishlariga olib keladi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim doirasida bunday materiallardan foydalanish, umuman, ta’lim jarayonini takomillashtirishga, bakalavr-talabaning yaxlit, intellektual va axborot-savodli shaxsini shakllantirishga yordam beradi.

Shuni takidlash kerakki, kompyuter va internet-resurslardan foydalanish talabalar uchun zarur bo‘lgan har qanday ma’lumotni olish uchun sharoit yaratadi shu jumladan, rus tilini o‘rganish motivatsiyasini oshiradi talabalarning dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi. Darsda kompyuter va internet imkoniyatlaridan birgalikda interaktivlikni amalga oshirish mumkin. Shunday qilib, ta’lim muassasasi bitiruvchisi zarur bilim, ko‘nikma, malakalarga ega bo‘lishi bilan birga faoliyatida yangi axborot texnologiyalaridan foydalana olishi zarur.

Zamonaviy ta’lim jarayonida iqtisodiyot yo‘nalishi talabalariga rus tilidagi terminlarni axborot texnologiyalarini qo‘llash orqali o‘rgatish o‘z dolzarblagini ko‘rsatdi. Bu axborotlarni o‘zlashtirish psixologik mexanizmlari faollashuviga yordam beradigan, shuningdek, olingan bilim, ko‘nikmalarini tizimlashtirish, ulardan ijodiy foydalanish vazifalarini amalga oshirish imkonini berishga yordam berishi aniqlandi. Kompyuter ta’lim vositasi sifatida o‘zining kelajakdagi o‘rnini tobora mustahkamlab, quruvchi faoliyati istiqboli uchun yangidan yangi didaktik imkoniyatlar yaratishga, ayrim jarayonlarga sarflanadigan vaqtni qisqartirishga imkon berdi (masalan, oraliq nazoratlar), aksariyat vazifalarni rivojlantirdi (yangi axborotlarni taqdim etish, topshiriqlarni taqsimlash va berish), kompyuter kommunikatsiya vositalarini qo‘llash orqali hamkorlik faoliyatida cheksiz imkoniyatlarni ochishga yordam berdi.